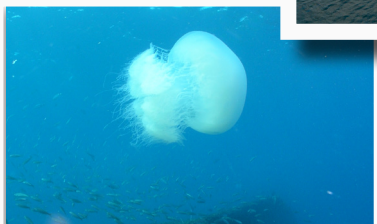
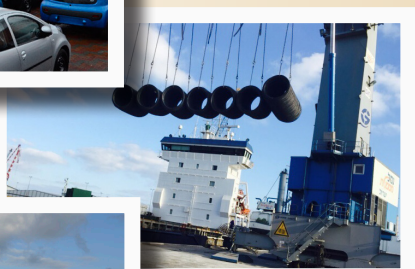

הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2018/19

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גובן

מרוץ החימוש במפרץ הפרסי

מורן זגה

מדינות המפרץ: מתלות לעצמאות ביטחונית

המפרץ הפרסי, המכונה גם בשם המפרץ הערבי, חווה בשנים האחרונות תהליך מואץ של התעצמות יכולות צבאיות ימיות, יבשתיות ואוויריות. תהליך זה מונע הן על ידי המדינות הסובבות אותו והן על ידי מעצמות זרות שהשיגו בו שליטה והשפעה. על אף שעניינין של מדינות המפרץ בהתחמשות ושיפור יכולות ההרתעה וההגנה שלהן הפך למשמעותי עוד בשנות ה-80, מגמה זו התעצמה לאין שיעור בעשור האחרון.¹

איור 1: מפת המפרץ הפרסי

1 מאמר זה מתמקד במגמות במפרץ הפרסי במאה ה-21. להרחבה על ההיסטוריה הפוליטית והביטחונית של האזור: יוסף קוסטינר, עורך (2000). *מדינות המפרץ: פוליטיקה, חברה, כלכלה*. אוניברסיטת תל אביב: מרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה; סולי שאהוור וערן סגל, עורכים (2014). *המפרץ הפרסי: כיוונים חדשים במחקר אינטרדיסציפלינרי*. תל אביב: כתב הוצאה לאור; יואל גוז'נסקי (2012). *מדינות המפרץ בסביבה אסטרטגית משתנה*. תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי; Lawrence G. Potter and Gary G. Sick, Eds. (2002). *Security in the Persian Gulf: Origins, Obstacles, and the Search for Consensus*. England: Palgrave; Pirouz Moitahed-Zadeh (1999). *Security and Territoriality in the Persian Gulf: A Maritime Political Geography*. Surrey: Curzon; Mehran Kamrava (2018). Joseph Kostiner (2009). *Conflict and Cooperation in the Gulf Region*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. Mehran Kamrava (2011). *The International Politics of the Persian Gulf*. N.Y.: Syracuse University Press

מאז המהפכה האסלאמית באיראן (1979) ומלחמת איראן-עיראק (1980–1989), השקיעו מדינות המפרץ משאבים רבים בבניית מערכות הגנה והתקפה צבאיות המושתתות על שילוב של יכולות מקומיות וזרות. הכוחות ההגמוניים האזוריים, שנלחמו בתקופה זו בזירה הצפונית של המפרץ הפרסי, איימו על הישרדותן של המדינות בחופו הדרומי של המפרץ, אשר רובן היו צעירות וקטנות בשטח ובכוח אדם, ללא ניסיון צבאי או מערך צבא יעיל. מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ (GCC: Gulf Cooperation Council) קמה בשנת 1981 כקואליציה ביטחונית בעקבות ההבנה כי אין למדינות המפרץ הערביות יכולת ממשית להגן על עצמן מאיומים אזוריים קרובים. מועצה זו כוללת את ערב הסעודית, כוית, בחריין, קטר, איחוד האמירויות הערביות ועומאן. האיום התממש במלחמת המפרץ הראשונה, עם פלישת עיראק לכווית (1991), אחת מהמדינות החברות ב-GCC. מעורבותה הבלתי-נמנעת של הקואליציה המערבית בהובלתה של ארצות הברית בהגנה על כוויית הייתה עדות נוספת עבור מדינות המפרץ הערביות לצורך שלהן לחזק את כושר ההרתעה וההגנה הלאומי, ובמקרי עימות, אף להפעיל עוצמה התקפית המבוססת על כוחות מקומיים בלבד.

בהיעדר מיומנויות צבא מקומיות ומערכות נשק מפותחות, מדינות ה-GCC ניצלו את יתרונותיהן הכלכליים הנובעים מהיותן יצואניות גדולות של נפט וגז טבעי לביצוע עסקאות ענק של נשק וליבוא הכשרה צבאית וידע ביטחוני ממעצמות זרות. ארצות הברית נחשבת למעצמה המשמעותית ביותר בחימוש האזור, בשל סכומי העסקאות, איכות הנשק והעובדה שזו המדינה היחידה המוכרת נשק לכל מדינות המפרץ הערביות. מאז 2009, ארצות הברית מכרה נשק בערך כולל של כ-27 מיליארד דולר לאיחוד האמירויות הערביות.² ב-2017 חתמו ערב הסעודית וארצות הברית על עסקת נשק בהיקף של 350 מיליארד דולר ל-10 השנים הבאות.³ באותה שנה נחתמה עסקת נשק גם בין ארצות הברית לבחריין בהיקף של 3.8 מיליארד דולר.⁴ עסקאות אלו ממחישות את המחויבות ההדדית בין מדינות המפרץ לבעלת בריתן החשובה, ארצות הברית. אולם לא רק האחרונה מספקת נשק ויכולות צבאיות למדינות המפרץ. פקיסטן משמשת ספקית נשק גדולה לערב הסעודית

William D. Hartung (2017). U.S. Arms Transfers to the UAE and the War In Yemen, Center for International Policy. https://www.ciponline.org/images/uploads/actions/Bill_Hartung_UAE_Arms_Report_92117.docx.pdf 2

Mythili Sampathkumar (17 May 2017). Donald Trump to announce \$380bn arms deal to Saudi Arabia – one of the largest in history, The Independent. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-saudi-arabia-arms-deal-sale-arab-nato-gulf-states-a7741836.html> 3

Mike Stone (9 Sep 2017). State Department approves \$3.8 billion in arms sales to Bahrain: Pentagon, Reuters. <https://www.reuters.com/article/us-usa-bahrain-defense/state-department-approves-3-8-billion-in-arms-sales-to-bahrain-pentagon-idUSKCN1BJ2L9> 4

ובחריין, ובריטניה מספקת נשק לשתיים האחרונות ולאיחוד האמירויות הערביות, לקטר ולעומאן. גם לצרפת ולהודו ישנה דריסת רגל, אם כי קטנה יותר, בעסקאות נשק עם מדינות האזור. במקביל לתהליך ההתחמשות, פעלו מדינות המפרץ לבנות ולהכשיר כוחות צבא בעלי מיומנות ללוחמה אזורית גדולה.

במרץ 2015 ניצלו לראשונה חלק ממדינות המפרץ את המערך הצבאי שהקימו עם מעורבותן במלחמה בתימן.⁵ הייתה זו המלחמה המשמעותית הראשונה עבור ערב הסעודית, איחוד האמירויות, בחריין וקטר, שהרכיבו את הקואליציה שלחמה נגד החות'ים בתימן.⁶ אולם, בעוד שמדינות אלו נאבקו בדרום, פניהן היו מופנות צפונה לאיראן ולהתפשטות דאע"ש בעיראק.

ניתן לראות בעשור השני של המאה ה-21 כתקופה שבה הבשילו תהליכים ממושכים ואיטיים לכדי מופעים בעוצמה גבוהה. כך, תהליך ההתחמשות והנוכחות האזורית של כוחות לאומיים זרים במפרץ הפך לאינטנסיבי יותר בתקופה זו, קואליציות ואופוזיציות חידדו עמדותיהן ומאבקים רדומים התפרצו לפני השטח. מגמה זו הינה תולדה של שלושה גורמים עיקריים:

1. פעילותה האינטנסיבית של איראן לביסוס מעמדה ההגמוני בגבולותיה ומעבר להם. העשור הראשון של המאה ה-21 סימל מפנה משמעותי מהעניין האזורי והעולמי בעיראק להתמקדות באיראן.⁷ פלישת ארצות הברית לעיראק ונפילת משטרו של צדאם חוסין ב-2003 צמצמו את שאיפות ההגמוניות של עיראק, אך העצימו את אלו של איראן הסמוכה. לאחר 2006 מדיניות החוץ של איראן הפכה לשאפתנית ולניצית יותר, במטרה להשיג השפעה רחבה במזרח התיכון. מדינות ה-GCC, שנמנעו באופן מסורתי מעימות ישיר עם איראן, צפו מהצד במאמצים הדיפלומטיים של המערב לעצור את תוכנית הגרעין שלה. משלא נשאו מאמצים אלו פרי, ומשהוסיפה איראן לנקוט במדיניות הזרועות הארוכות במוקדים נוספים במזרח התיכון (תימן, עיראק, סוריה ולבנון), עברו מדינות ה-GCC לגישה תקיפה יותר נגדה. תהליך זה עורר מתח רב באגן המפרץ ולמרוץ חימוש של שני הצדדים ושל הכוחות הזרים באזור.

5 Jeremy M. Sharp (2018). Yemen: Civil War and Regional Intervention, Congressional Research Service. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43960.pdf>

6 קטר פרשה מהקואליציה והסיגה את כוחותיה מתימן בשנת 2017, בעקבות המשבר הדיפלומטי שפרץ בינה לבין שכנותיה, ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ובחריין.

7 Joseph Kostiner (2010). The GCC States and the Security Challenges of the Twenty-First Century. Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies. <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2010/09/MSPS86.pdf>

2. האביב הערבי שהחל בדצמבר 2010 בתוניסיה והותיר את חותמו במזרח התיכון כולו, העלה את חשיבותן של מדינות המפרץ.⁸ מחאות האזרחים של האביב הערבי ערערו את חוסנם של מוקדי כוח מסורתיים במזרח התיכון, כמצרים, סוריה ולוב. בעוד שתשומת הלב של מדינות אלו הופנתה להשבת היציבות הפנימית, מדינות המפרץ הערביות ואיראן, שכמעט ולא נפגעו מהאביב הערבי (למעט בחריין), ניצלו את הווקום בהנהגה האזורית על מנת לקדם סוגיות אזוריות משלהן. במיוחד ניכרת חשיבותה של ערב הסעודית בהובלת תהליכים אזוריים. ניכר כי בשלוש השנים האחרונות, מדינות המפרץ נוקטות בעוצמה נוקשה במדיניות החוץ, בניגוד לגישתן המסורתית שהתאפיינה בעוצמה רכה. ניתן לשייך מגמה זו למעמדן של מדינות אלו ועל יכולתן ליזום צעדים אמיצים יותר במערכת האזורית.

3. התעצמות דאע"ש והאיום הממשי מהתפשטותו. מידת ההשפעה שהצליח ארגון המדינה האסלאמית להשיג בעיראק, בסוריה ובאזורים נוספים במזרח התיכון בזמן קצר מאד יחסית הפתיעה את מדינות האזור והעלתה את חששן גם של המדינות היציבות ביותר מהתרחבות טריטוריאלית ורעיונית של הארגון לשטחן. בשיא כוחו, הצליח דאע"ש להגיע עד לגבול עיראק-ערב הסעודית, וליצור איי תמיכה במדינות המפרץ. חשש זה הוביל לפרויקט מאסיבי של ביצור גבולות במדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה, לאורך אלפי קילומטרים של אזורים מדבריים ושוממים, ולחיזוק תפיסת הביטחון שלהן.⁹

מרוץ החימוש מנקודת המבט של מדינות המפרץ

שילוב התנאים הללו הניע את מדינות המפרץ להגביר את יכולותיהן הצבאיות ולפתח יכולת תגובה עצמאית לאיומים ביטחוניים. האתגר המרכזי שמולו מדינות ה-GCC אינן בשלות להתמודד באופן עצמאי הוא איום הגרעין מצד איראן שנוהל עד כה בזירה הדיפלומטית בלבד. איום זה מפר את מאזן הכוחות האזורי ומכתוב את מדיניות הנוכחות של הכוחות הזרים בחופי מדינות ה-GCC.

תפיסת הביטחון של מדינות אגן המפרץ הפרסי אינה מושתתת על שיקולים אסטרטגיים-ביטחוניים גרידא, אלא גם על שיקולים כלכליים, חברתיים ופוליטיים. מדינות המפרץ ואיראן מספקות שני שליש מצריכת האנרגיה של הודו, וההודים מרכיבים את קבוצת המהגרים הגדולה במדינות המפרץ. איראן, פקיסטן והודו שותפות בפרויקט ייצור ותשתית

8 מורן זגה (2017). תור הזהב של מדינות המפרץ, הפורום לחשיבה אזורית. <http://www.regthink.org/articles/תור-הזהב-של-מדינות-המפרץ>

9 מורן זגה (2016). מדינות וגבולות במזרח התיכון: לא מה שחשבתם, הפורום לחשיבה אזורית. <http://www.regthink.org/articles/מדינות-וגבולות-במזרח-התיכון-לא-מה-שחשבתם>

גז, והקשרים בין מדינות אלו ממשיכים להתקיים למרות הסנקציות שהוטלו על איראן. בעוד שאיראן פונה לכיוון מזרח בביסוס קשריה הכלכליים והביטחוניים, בקרב מדינות ה-GCC, הקשרים הכלכליים אינם תואמים תמיד את רשת הקשרים הביטחוניים.¹⁰ במדינות אלו קיימת הפרדה גבוהה יותר בין האינטרסים הביטחוניים הנשענים בעיקר על מעצמות מערביות (וכעת גם על טורקיה בנוכחותה בקטר) והאינטרסים הכלכליים הנשענים במידה רבה על המזרח.

תהליכים חברתיים מהווים גם הם ממד חשוב להבנת תפיסת הביטחון בעשור השני של המאה ה-21. תפקידו של האסלאם הפוליטי בעולם המוסלמי ובמערכת היחסים בין מדינות באזור מושפע במידה רבה מהאופן שבו המדינות באגן המפרץ מעצבות אותו.¹¹ החשש של מדינות המפרץ הערביות-סוניות מהתרחבות השיעה משפיע על קבלת החלטות ביטחוניות במטרה לבלום התפשטות זו. כמו כן, בשנה האחרונה (2018), יורש העצר של ערב הסעודית נקט בגישה מתירנית יותר ביישום הדת בחיי היום-יום של האזרחים. גישה זו נקשרת לתהליכי פונדמנטליזם אסלאמי (סוני ושיעי) שניכר במזרח התיכון בעת האחרונה עם עליית תנועת האחים המוסלמים במצרים, התעצמות דאע"ש, ריבוי קיני טרור בחלקים שונים במזרח התיכון והתפיסה של התרחבות השיעה כביטוי להקצנה דתית ולאיום על הסדר החברתי ברמה המדינתית והאזורית. באופן זה, נוצר תהליך דיאלקטי בין ההתמודדות מול אתגרי ביטחון ואתגרים חברתיים הכרוכים זה בזה.

לא ניתן להבין את השינויים במאזן הכוחות הבינלאומי במפרץ הפרסי, ללא התייחסות למתחים מקומיים ולקווי שבר המתעצבים בפוליטיקה האזורית של מדינות המפרץ. מרוץ החימוש אינו נפרד מתהליך חיזוק (יש יאמרו בניית) הזהות הלאומית של מדינות ה-GCC.¹² מדינות אלו מושתתות על מערכת חברתית-פוליטית של קואליציות שבטיות. תהליך יצירת זהות טריטוריאלית-לאומית והסבת הנאמנות מרמת השבט לרמת המדינה התרחש לאחר יצירתן. הטלטלה שחווה המזרח התיכון בשנים האחרונות הוביל להתחזקות תהליך הסתגרותן של מדינות המפרץ ולהשקעתן בביסוס המערכת המדינתית. ביטוי אחד להסתגרות זו ניכר במשבר הדיפלומטי שפרץ ביוני 2017 בין מדינות ה-GCC, כשערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ובחריין האשימו את קטר בעידוד גורמים מוסלמים

10 סולי שאהור וערן סגל, עורכים (2014). המפרץ הפרסי: כיוונים חדשים במחקר אינטרדיסציפלינרי. תל אביב: כתב הוצאה לאור.

11 Mehran Kamrava (2011). The Changing International Relations of the Persian Gulf. In: Mehran Kamrava, Ed. *International Politics of the Persian Gulf*. New York: Syracuse University Press.

12 Neil Partrick (2009). *Nationalism in the Gulf States*. The Centre for the Study of Global Governance.

רדיקליים הפוגעים ביציבות האזור. משלא נענתה קטר לדרישותיהן של שכנותיה לצמצם את פעילותה החתרנית, לטענתן, הן החרימו אותה וחסמו את מעבריה באוויר, בים וביבשה. מעבר להשלכות הכלכליות של המהלך, התנגשות זו הובילה את קטר לחפש בריתות וקואליציות חלופיות למסגרת ה-GCC, עליה נשענה עד שלב זה. כך, חברה קטר בקשרים הדוקים יותר לאיראן, שהעניקה לה נתיבי גישה ימיים ואוויריים, ולטורקיה, שהעניקה לה תמיכה דיפלומטית וסיוע במזון לאור בידודה.¹³ החבירה של קטר לטורקיה הייתה תוצאה של תהליך מתמשך, שהגיע לשיאו עם פרוץ המשבר. עוד ב-2014 התעניינה טורקיה בהקמת בסיס ימי על חופי קטר, אך התפוצצות היחסים בין קטר לשכנותיה ב-2017 יצרה את שעת הכושר המתאימה ליישום התוכנית. ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ובחריין דרשו בתגובה את נסיגת הכוחות הטורקיים, אך בשלב זה הבסיס הטורקי היחיד במפרץ הפך להצהרה ולהפגנת כוח מתריסה, הן מצד טורקיה והן מצד קטר.¹⁴ מהלכים אלו הנם ביטוי להתחזקות היחידה המדינתית באזור, ולהבנה של המדינות כי עליהן להעצים את כוחן העצמאי במרחב, לאור תזוזות אפשריות במאזן הכוחות האזורי.

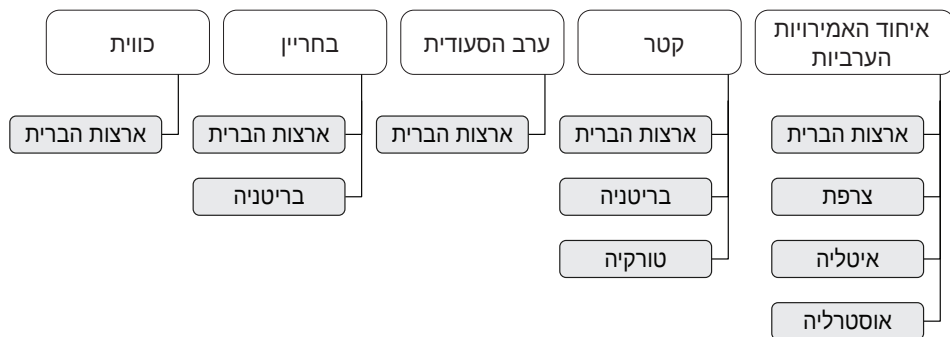
מרוץ החימוש מנקודת המבט של המעצמות הזרות במפרץ הפרסי

המפרץ משמש מוקד עניין עולמי משלוש סיבות עיקריות:

1. **חשיבות כלכלית.** אגן המפרץ וחופיו מספקים את כמות הנפט הגדולה ביותר בעולם. הכלכלה הגלובלית, ובמיוחד זו של מדינות אסיה, תלויה באופן מוחלט בנפט המגיע ממדינות המפרץ. בנוסף לכך, נמל ג'בל עלי במפרץ (שוכן בדובאי אשר באיחוד האמירויות הערביות) נחשב לנמל הגדול ביותר ובעל הפעילות הענפה ביותר במזרח התיכון.
2. **חשיבות גאוגרפית-אסטרטגית.** מיקומו האסטרטגי של המפרץ משמש גשר בין אסיה, אפריקה ואירופה, ומחבר את מקורות הנפט לעולם.
3. **חשיבות פוליטית.** איראן, הנמצאת במרכזו של קונפליקט דיפלומטי-ביטחוני, שולטת על כמחצית מקו החוף של המפרץ ועל מיצר הורמוז שבפתחו. חשיבותו הכלכלית והאסטרטגית של המפרץ משפיעה על יחסי הגומלין הפוליטיים בין הכוחות המקומיים באגן ועל שאיפות הנוכחות וההשפעה של מעצמות זרות בו.

Cagri Özdemir (5 July 2017). Turkey's high-stakes game supporting Qatar, Deutsch Welle. 13
<https://www.dw.com/en/turkeys-high-stakes-game-supporting-qatar/a-39541631>

Martin Chulov (25 June 2017). Erdoğan rejects Saudi demand to pull Turkish troops out of Qatar, The Guardian. 14
<https://www.theguardian.com/world/2017/jun/25/erdogan-rejects-saudi-demand-to-pull-turkish-troops-out-of-qatar>

איור 2: בסיסים זרים השוכנים בחופי המפרץ הפרסי:¹⁵

המאפיין הבולט ביותר של היחסים הבינלאומיים במפרץ הוא התמקדותם בסוגיות ביטחוניות.¹⁶ התבססותן של המעצמות הזרות בחופי המפרץ איננה תופעה חדשה באזור, אך בעשור האחרון, האיום הביטחוני, הכלכלי, האנרגטי והאסטרטגי מצד איראן, הוביל להתגברות המוטיבציה של כוחות זרים להשיג בו שליטה ואף לשינויים משמעותיים בפריסת הכוחות באזור.

מבין הכוחות הזרים במפרץ, הבסיסים האמריקניים הם הוותיקים והנרחבים ביותר. בשטחה של בחריין נמצא הנמל הימי הגדול והוותיק ביותר של ארצות הברית במפרץ ובשטחה של קטר נמצא בסיסה האווירי הגדול במפרץ ופיקוד המרכז של ארה"ב (USCENTCOM). הקמת הפיקוד בקטר ב-2002, שהתרחש במקביל ליציאת מרבית הכוחות האמריקניים מערב הסעודית, היה מהלך משמעותי שתרם לקשר בין ארה"ב לקטר והעלה את חשיבותה האזורית. גם איחוד האמירויות הערביות ועומאן מעניקות תשתיות וגישה לפעילות חיל האוויר וחיל הים האמריקני.¹⁷

למעט התקופות בהן נלחמו כוחות זרים בעיראק, נוכחותה של ארה"ב במפרץ הפרסי הייתה כמעט בלעדית מאז 1971 ועד תחילת העשור השני של המאה ה-21. בעקבות השינויים האזוריים הדרמטיים שתוארו בתקופה זו, נכנסו למפרץ כוחות נוספים, מערביים ולא-מערביים. בשנת 2014 נחתם הסכם בין בחריין לבריטניה על הקמת בסיס ימי גדול

15 להרחבה אודות פריסתם של בסיסים זרים במזרח התיכון: אנטון ברקובסקי (2018), *בסיסים זרים במזרח התיכון*. אוניברסיטת חיפה, קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה.

16 Degang Sun (2010). The US Military Bases in the Gulf Cooperation Council States: Dynamics of Readjustment, *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 4(4); Mehran Kamrava (2011). The Changing International Relations of the Persian Gulf. In: Mehran Kamrava, Ed. *International Politics of the Persian Gulf*. New York: Syracuse University Press.

17 Steve A. Yetiv and Katerina Oskarsson (2018). *Challenged Hegemony: The United States, China, and Russia in the Persian Gulf*. California: Stanford University Press.

והגבירה משמעותית את נוכחותה באיחוד האמירויות ועומאן,¹⁸ ובשנה זו גם התגבשה התוכנית להקמת בסיס טורקי בקטר, אשר יושמה, כאמור, בשנת 2017. כניסתה של טורקיה למפרץ חושפת אותה למתח הקיים בין שני צדי המפרץ ולקונפליקטים מקומיים נוספים.¹⁹ עם זאת, לצעד זה יש חשיבות בהבנת שאיפותיה להרחיב את יכולות השפעתה במזרח התיכון ובמשקל הנגד שהיא מהווה באזור למעצמות המערביות.

התבססותן של טורקיה ובריטניה במפרץ, במקביל להתעצמות כוחן הלאומי של מדינות המפרץ הערביות ושל איראן, מהווה שלב חדש במאזן הכוחות באזור. חלוקת הכוח השתנתה מאד, כאשר לאיראן נוספה בעלת ברית חשובה – קטר, ולבחרין נוסף כוח הגנה משמעותי עם הכניסה המאסיבית של כוחות בריטיים לשטחה.

מעניין לראות גם את התזוזה של מוקדי הכוח המערביים מקטר לשכנותיה, שחל בעקבות בידודה האזורי של קטר ובחירתה להתקרב לאיראן ולטורקיה. בריטניה העבירה את מוקד הכוח מקטר לבחריין, וגם חיל האוויר האוסטרלי העביר את מפקדת המבצעים שלו מקטר לאיחוד האמירויות הערביות. פיקוד המרכז של ארה"ב עדיין נותר בקטר, אך לא מן הנמנע שגם מרכז זה ישנה את מיקומו בעקבות השינויים הגאופוליטיים באזור.

לכל התהליכים הללו מתווספת מגמה של התקרבות כוחות לא-מערביים אחרים למפרץ. בעקבות המלחמה הפנימית בסוריה, פרסה רוסיה את כוחותיה במדינה והקימה שם בסיסי קבע ימיים. כמו כן, סין, אשר מעוניינת להגביר את נוכחותה במזרח התיכון, מפעילה כעת טרמינל מכולות בנמל בצרה בעיראק ונמל מסחרי שבנתה בגודאר (פקיסטן), בסמוך לפתחו של המפרץ.²⁰

בשנת 2000 נוסד בהחלטת מועצת הביטחון הכוח הימי המאוחד (CMF: Combined Maritime Force) שמקום מפקדתו בבחריין. 12 מדינות היו שותפות להקמתו וכיום הוא כולל נציגים של 33 מדינות. הכוח הימי נחלק לשלוש קבוצות משימה בעלות תחומי אחריות שונים. הכוח הימי CMF 150 אחראי על בטחון ולחימה בטרור, הכוח הימי CMF 151 אחראי על לחימה בפיראטיות והכוח הימי CMF 152 עורך מבצעי בטחון באזור המפרץ הערבי.²¹

Sam Raphael and Jac St John (2016). Arming Repression: The New British Imperialism in the Persian Gulf. https://www.waronwant.org/sites/default/files/WoW_ArmingRepression_Oct2016.pdf 18

Olivier Decottignies and Soner Cagaptay (2016). *Turkey's New Base in Qatar*. The Washington Institute. 19

Portia B. Conrad (2017). China's Access to Gwadar Port: Strategic Implications and Options for India, *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 13(1), 55–62. 20

About Combined Maritime Forces (CMF): <https://combinedmaritimeforces.com/about> 21

סיכום

פריסת הכוחות הזרים במפרץ משרתת את שני הצדדים. עבור מדינות ה-GCC, הכוחות הזרים מעניקים מטריית הגנה ללוחמה גרעינית אפשרית, בהיעדר מענה משלהן, ולמעצמות הזרות ישנו אינטרס מהותי בהגנה על מקורות האנרגיה במפרץ ועל בעלות בריתן באזור.

שתי המגמות העיקריות המתרחשות בעשור השני של המאה ה-21 במפרץ הן התעצמותן הצבאית של מדינות אגן המפרץ וכניסתם או התקרבותם של כוחות חדשים, שאינם מערביים, לאזור. מגמות אלו מצביעות על עידן חדש, שבו השיקולים הביטחוניים ממוקמים בראש סדר העדיפויות של הפוליטיקה האזורית.

המגמות המתוארות מעידות על עידן של מלחמה קרה המתרחשת כיום באגן המפרץ, בה האזור מתחמש ומתעצב לאור קווי שבר מרכזיים בין איראן ובעלות בריתה לבין מדינות ה-GCC ובעלות בריתן. בתוך מערכת זו מדינות כגון קטר ועומאן, המקורבות גם לכוחות מערביים וגם לאיראן, נמצאות בתווך בין קווי השבר הללו. מורכבות התמונה הגאופוליטית של המפרץ נתונה לתזוזות ולשינויים שצפויים להתרחש באזורי התווך. לאור מגמות אלו, קיים החשש כי מרוץ החימוש יוביל לתכניות קונקרטיות של מדינות ה-GCC לפתח יכולת גרעינית משלהן, מהלך אשר יוביל לשינוי מהותי במאזן הכוחות באזור ולהיעדר הנחיצות של כוחות זרים במפרץ.

המשך מגמת ההתחמשות מהווה איום אסטרטגי משמעותי על ישראל, העשויה לאבד את עוצמתה היחסית במרחב. איכות הנשק והטכנולוגיות הביטחוניות בהן מדינות המפרץ מצטיידות מערערים את יתרונה הביטחוני של ישראל. מאחר ואין בידה של ישראל לעצור או להאט תהליך זה, עליה לשאוף ליצירת בריתות אסטרטגיות משמעותיות עם מדינות המפרץ הערביות ולרתום אותן לצדה. אופיין הפרו-מערבי והתעניינותן בהתקרבות לישראל בתחומים מסוימים (המשתנים ממדינה למדינה) יכולים לסייע בהתגבשות ברית זו, ביחד עם ההבנה כי מדינות המפרץ מתנות נורמליזציה מלאה עם ישראל בהתקדמות משמעותית בתהליך השלום עם הפלסטינים. כמו כן, נוכחות המעצמות הזרות במדינות המפרץ מסייעת לישראל ביצירת מאזן הרתעה רב-מוקדי כנגד איום הגרעין מצד איראן ואיומים אפשריים נוספים. עם זאת, למעורבותם הגוברת של גורמים זרים חדשים באגן המפרץ, כגון טורקיה וסין, עלולות להיות השלכות שליליות על ישראל ביכולתן להשפיע על מאזן ההרתעה האזורי ולשנותו באופן שיזיק לה.